

УДК 94(410.1):316.334.54 “1300-1500”

О. В. Чередніченко

ЖИТЛОВІ УМОВИ В АНГЛІЙСЬКОМУ МІСТІ XIV–XV ст.

Дана стаття присвячена особливостям житлової архітектури міст пізньосередньовічної Англії. Автор ставить собі за мету дослідити аспекти будівництва, планування, інтер'єру міських житлових будинків з погляду соціальної історії. Як демонструє автор, незважаючи на істотну регіональну специфіку, в цілому в XIV–XV ст. спостерігався відчутний прогрес у розвитку житлової архітектури міст Англії, в тому числі технічний (впровадження нових будівельних матеріалів і конструктивних елементів) та естетичний (притримання більшої уваги оздобленню будівель). Простежено зв'язок еволюції житлової архітектури з топографічними (дефіцит доступних для забудови площ), економічними (матеріальне становище мешканців міст), соціальними (бажання утвердити своє місце в соціальній ієрархії), ідеологічними (розвиток сфери приватності) чинниками.

Ключові слова: житло, архітектура, міська історія, пізньосередньовічна Англія.

Сучасна історична наука приділяє значну увагу матеріальному побуту. Серед них важливе місце посідають житлові умови. Ще Л. Февр і Р. Мандру відзначали їхній вплив на структури ментальності [1, с.65-67]. Сучасні медієвісти вказують на те, що дані досліджень житлової архітектури є вагомим джерелом і для соціальної історії [2]. Спробуємо розглянути цю проблему на англійських пізньосередньовічних джерелах.

Хоча в “антикварному руслі” міська житлова архітектура пізньосередньовічної Англії вивчалася щонайменше з XIX ст. [3], на сучасних наукових засадах її дослідження проводиться лише з середини XX ст., коли було опубліковано хрестоматійні праці Л.Зальцмана [4] та В.Пентіна [5] про технології англійського житлового будівництва. Наразі ж пальму першості у дослідженні цього питання перехопили археологи – Д. Скофілд [6], Д. Гренвілл [7] тощо.

Отже, висвітliamo еволюцію будівельних матеріалів, розташування, планування, інтер'єру житлових будинків у контексті соціальної стратифікації населення міст Англії XIV–XV ст.

Для Англії доби Пізнього Середньовіччя можна говорити про особливий “міський” тип житлової архітектури. Адже якщо, приміром, повністю збудований з каменю розкішний лондонський будинок заможної купецької родини Кросбі мало чим відрізнявся від королівського (власне, саме в ньому в 1483 р. відбулася церемонія обрання на престол Річарда III) [8, с.224-225], то все ж переважна більшість бюргерських будинків (крім найбідніших) навіть у столиці виявляли з архітектурного погляду більшу схожість один до одного, ніж до замків і палаців вищої знаті.

Визначальною рисою міських пізньосередньовічних будинків Англії часто був брак місця: так, у домі лондонського торговця рибою кінця XIV ст. Томаса Мокінга на одному поверсі розташовувалися хол, вітальня, спальня та кімната для робітників [9, с.29]. Загалом у Лондоні більшість будинків розташовувалася вузьким кінцем до вулиці, при цьому через гострий дефіцит простору мала довжина ділянки не конче мала компенсуватися її шириною. Виходом природно стало збільшення висоти будинків – триповерхові будівлі почали з'являтися в Англії вже на початку XIV ст., а масивні еркери (точніше, скарги на них) фіксуються в писемних джерелах вже з середини XIII ст. – чи не найраніше в Європі [10, с.68]. Очевидним способом економії простору було й винесення двох прибудованих до холу крил на задній двір, перпендикулярно до вулиці; таким чином одна з найбагатших купецьких родин Стокпорта примудрилася збудувати ошатний будинок на ділянці вдвічі вузьчій, ніж у сусідів [11, с.7-8]. Втім, на думку К. Беррон, навіть у Лондоні абсолютний дефіцит житлової нерухомості став помітним лише в XVI ст. [12, с.251]

З будівельних матеріалів найважливішими були дерево та камінь. Найбільше цінувався будівельний камінь, видобутий в зоні кар'єрів, що простягалася від Сомерсету до Йоркширу, та канський камінь з Нормандії [13, с.226]. Для інтер'єру могли використовувати також кремінь та крейду (зокрема, для оздоблення стін у вигляді шахівниці) [14, с.35-37]. У Норіджі вже на початок XIV ст. писемні джерела відзначають щонайменше 18 кам'яних будинків [10, с.64]. Проте не слід розглядати процес поширення каменю в житловому будівництві як лінійний і безперервний: щодо деяких міст можна говорити навіть про регрес у цьому відношенні протягом пізньосередньовічної доби, пов'язаний, як правило, з економічним занепадом того чи іншого міста. Так, у Честері доби Високого Середньовіччя кам'яні стіни будівель не були дивиною, натомість у пізньосередньовічний період камінь використовували лише для зведення підмурків, на яких розташовували дерев'яні стіни та каркаси [11, с.82-83].

Цегла також з плином часу стала важливим будівельним матеріалом. З XIV ст. її дедалі активніше застосовують у житловому будівництві в Гуллі, Норіджі (де з цегли споруджували й підземні приміщення [10, с.266, прим.16]) та інших містах сходу країни [15, с.172-173]. З XIV ст. в Англії активізувалося виробництво місцевої цегли, надто ж у містах Східної Англії, що не мали доступу до якісного будівельного каменю [16]. Втім, варто розрізняти центри виробництва та осередки використання тих чи тих будівельних матеріалів – скажімо, пізньосередньовічний Честер був значним центром виробництва скляних шибок і середнім – цегли, проте археологічні дослідження не виявили в місті жодного цегляного чи заасфальтованого будинку до XVI ст. [11, с.151]) Навіть у Лондоні значного розповсюдження цегла набула не раніше середини XV століття [17, с.37].

Будинки міської бідноти могли мати глиняні стіни (утеплені зсередини плетивом чи тією ж глиною) і легкі дерев'яні каркасні структури або й не мати жодних [15, с.174]. У менших містечках звичним будівельним

матеріалом був “коб” - суміш глини, соломи, гною та шерсті тварин, - що, певна річ, негативно позначалося на пожежній безпеці [17, с.23]. Для запобігання гниттю дерев'яних паль могли застосовувати спеціальні підставки з заглибинами, виготовлені з глини чи каменю, а згодом - з цегли [15,с.174-175].

Димарі в Англії ставали дедалі поширенішими з XIV ст., а в XV ст. на них уже можна було натрапити не лише у холі та кухні [18, с.231, прим.10]. (хоча в бідніших містах на зразок Честера вони залишалися винятком і в XV ст. [11,с.83]) Комини ж, відомі в Лондоні з XIV ст., за межами столиці почали з'являтися лише в XV чи навіть XVI ст. [19, с.121] Так само лише наприкінці середньовічного періоду в міських житлових будинках стали робити заклені шибки [19, с.120-121], до того ж часу навіть у Лондоні їх повсюдно замінювали дерев'яні віконниці [17,с.12].

Деякі елементи екстер'єру мали суто функціональне призначення: їхньою метою була насамперед пожежна безпека. Так, у Лондоні органи міської влади стежили за крівлею дахів (міщанам заборонялося використовувати солому чи листя, хоча дощатий дах залишався доволі поширеним), наявністю драбин, гаків для їх чіплення, мотузок і відер чи діжок з водою. Варто підкреслити, що ці заборони, на відміну від визначених в “асизах про перешкоджання”, контролювалися не сусідами, а наглядачами кожного кварталу, тобто вважалися публічною, а не приватною справою. Оцінюючи ефективність таких заходів, слід відзначити, що саме в пізньосередньовічний період у найбільшому місті країни не було масштабних пожеж [12, с.247-248]. З тих самих міркувань пожежної безпеки кухня могла розташовуватися в окремій будівлі на задньому дворі, надто ж якщо для неї не було місця на першому поверсі [9,с.28]. Подібні приписи (надто ж стосовно крівлі дахів) існували і в багатьох великих англійських містах.

З містом неминуче асоціюються т.зв. “бургаїї” – довгі вузькі земельні ділянки, типова форма землеволодіння англійського бюргерства – до такої міри, що саме виявлення таких ділянок слугує археологам за одну з ознак наявності міста на даній території [20,с.174-175]. Ділянки зазвичай виходили до вулиці коротшою стороною, а їх розмір рідко зазнавав змін [20,с.179-180]. Як загальну тенденцію фахівці відзначають поступове перенесення будівель з вулиць на задні двори зі зростанням населення та подрібненням земельних ділянок [15,с.163]. Можливо, саме ці процеси відбивають поширені в пізньосередньовічних джерелах характеристики будинків як таких, що мають “два дахи” або “три дахи”; у деяких випадках вони мали й кілька підземних комор [21,с.146-147]. Слід також відзначити, що багатші будинки могли бути спеціально відокремлені від вулиці шерегою дешевих будинків, здаваних в оренду, з метою як зменшення рівня галасу, так і одержання додаткового прибутку [12,с.250].

Береги судноплавних річок, таких як Темза, вважалися “візитівкою міста”; бідні будиночки на них практично не траплялися, адже кожен прибережний будинок фактично мав свою власну невеличку верф [12,с.251]. За висловом С. Ріс-Джонс, поява кількоповерхових міських будинків на дерев'яних каркасах стала “одним з найочевидніших видимих симптомів першого піднесення бюргерства” [2,с.91]. Звернений до вулиці бік будинку відтепер став для домовласника ще й можливістю похизуватися своїм майновим чи соціальним станом; з цією метою на стінах виконували декоративну різьбу, ставили потужні еркери, вносили назовні вражаючі каркасні структури (т.зв. “close studding”) [22,с.311], які почали фарбувати чорною чи червоною фарбою (до того навіть у Лондоні фарбування стін було винятком, а не правилом) [10,с.84].

Престижні постійні двори часто розміщувалися на річках і мали вишукані дерев'яні фасади, як-от у Лондоні [23] чи Гуллі [15,с.174]. Постійні двори у великих містах, як-от у Йорку, могли налічувати не лише багато кімнат для гостей, а й кілька холів [25,с.177], а найбільші з них (приміром, у місці паломництва в Гластонбері) - устатковані в'їзними вежами масивні будівлі до трьох поверхів заввишки - нагадували радше великі абатства [24,с.193].

Натомість нижчі верстви населення мусили вдовольнятися винайманим житлом (навіть поет Вільям Ленгленд жив у крихітному лондонському будиночку з дружиною та дочкою [12,с.251]). Оскільки платня за оренду була відносно доступною (навіть у Лондоні в першій чверті XIV ст. вона не перевищувала 40 шилінгів на рік), то на будівництво таких помешкань, від початку призначених для розселення бідноти, існував значний попит. Едуарда II щорічна платня за наймання оселі складала до 40 шилінгів. Такі будинки (часто відомі як “rents” - “оренди”) могли налічувати до вісімнадцяти кімнат [22,с.26], але існували й окремі двоповерхові будиночки з двома кімнатами розмірами 5х5 м [18,с.199] чи навіть 5.5х3.5 м (як-от у Нориджі) [15,с.174].

Ще в період Високого Середньовіччя в англійських містах почали з'являтися нормативні акти, що намагалися внести бодай якийсь лад у хаотичний процес забудови міських вулиць. Так, у лондонському будівельному кодексі (1189 р.) було встановлено, що стіни між суміжними будинками мають бути три фути (приблизно 1 метр) завтовшки, а заввишки - сягати еркерів, що нависали над вулицею; розташовані зовні відділення для зберігання припасів мали бути не глибшими за 1 фут. Міські будинки Англії мали буди обладнані зовнішніми сходами чи драбинами, аби існувала можливість потрапити з вулиці на будь-який поверх будівлі (що було особливо актуальним, якщо кімнати в будинку здавалися в оренду). Доходило зрештою навіть до регламентації висоти паль, на яких розташовувалися вивіски крамниць і майстерень, адже вони могли завдавати шкоди стінам, а вершники скаржилися на неможливість проїхати верхи [26]. Міська влада могла винести рішення і проти забудовника, який знижував рівень освітленості для окремих будинків [18, с.252].

До середини XIII ст. в Англії в основному склався характерний план міського житлового будинку заможної особи, що являв собою присутньо трикамерне приміщення - центральну залу з горішнім житловим поверхом та підземною коморою [19, с.115-116]. У пізньосередньовічний період цей план зазнавав лише деяких модифікацій на зразок появи нових надбудов на крилах будинку (т.зв. “wealden house”, 28 зразків якого відомі в самому лише Ковентрі [10,с.82]). Втім, особливості рельєфу могли диктувати й будівництво на

схили, що фактично означало наявність двох підземних поверхів та давало можливість заощадити земельні площі (як-от на Вестгейт-стріт у Честері) [15,с.176-178]. Побутувало й розташування спальні та солару у вигляді двоповерхової прибудови до головного холу, під яким розміщувалися комори[9,с.28]. Будинок на Темз-стріт, що сусідив з тим, який належав батькові поета Джеффри Чосера, заможному купцеві, мав дві комори й окремі приміщення для зберігання сипучих і рідких продуктів, і він не був винятком [9,с.27]. Найменше піддавалася змінам підземна частина будинку. Так, Стрейнджерс-Хол у Норіджі зазнав протягом століть значних перепланувань, у ході яких з холу було виділено вітальню-парлор, проте підземні комори так і залишилися в первинному вигляді [24,с.190-191]. Очевидний зв'язок між позицією в соціальній ієрархії та типом будинку не залишився непоміченим сучасниками: так, у документах Брістоля та Ковентрі застосовуються терміни "власник холу" та "мешканець котеджу" для розрізнення багатших і бідніших городян [2,с.71].

У будь-якому разі навряд чи доводиться сумніватися в тому, що усталений тричастинний поділ англійського міського будинку в XIV-XV ст. відповідав якщо не ідеологічним і релігійним уявленням бюргерства, то вже точно - бажанню поєднати в межах досяжності власне житлові та господарські приміщення і водночас, відповідно до загального потягу людей пізньосередньовічної доби, дещо відокремити дозвілля від роботи (логічного завершення цей процес набуде вже в XVI столітті, коли типовий хол будинку остаточно переміститься на другий поверх, відокремившись від крамниці чи майстерні на першому поверсі [10,с.82-84]), а приватне - від публічного. Дж. Скофілд воліє пов'язувати це переміщення з браком місця для старомодних просторих холів [10,с.82]; не заперечуючи слушності цього міркування, вкажемо, однак, на те, що перенесенню холу на другий поверх віддавали перевагу перед його поєднанням з крамницею чи майстернею на першому поверсі, що, здавалося б, могло ще ефективніше розв'язати "просторову проблему". Тож ми радше схилиємося до припущення Д.Гренвілль, що позірно невинуватиме марнування корисної площі на великі холи було покликане, серед іншого, ще й підтримувати відносини панування-підпорядкування між власниками будинку та їхніми слугами й служницями, що проживали в менших приміщеннях [7, с.113-115].

Втім, слід підкреслити, що вищесказане стосується переважно матеріально забезпеченого прошарку міських мешканців. Менш заможні городяни зазвичай мусили вдовольнитися біднішими котеджами з однією-двома кімнатами (власне, за деякими підрахунками, такі малі будинки становили більшість житлових будівель у містах). Кореляція між розміром будинку та матеріальним становищем його власника чи орендаря занадто банальна, аби зупинятися на ній детальніше. Та все ж намагання навіть за умов граничної обмеженості корисної площі здійснити бодай мінімальне розмежування простору (так, навіть котеджі з площею кімнат 5x5 м чи 5x3,5 м зазвичай були двоповерховими), може свідчити, на нашу думку, ще й про те, що вищезгаданий потяг до приватності вже почав проникати і в свідомість бідніших мешканців міст. Очевидне, здавалося б, пояснення такого вибору винятково необхідністю адаптуватися до надзвичайно щільної забудови міст наштовхується на той факт, що такі будиночки могли не лише бути інтегрованими в довгі лави будинків-"оренд", а й стояти відрубно; втім, слід зважати й на те, що часом верхня та нижня кімнати могли здаватися в оренду окремо.

Меблі в англійських будинках зазвичай розставлялися вздовж стін (крім столів). Типовий набір меблів бюргера складав кілька скринь, підмістків, лав і ослінчиків, стільців і стіл (опис майна Александра Стенні, 1477 р., Честер). Обідній стіл часто ставився напроти комину з тим розрахунком, аби господарі, що сиділи в центрі столу, і гості (праворуч та ліворуч від них) були звернені обличчям до вогню. Господарі зазвичай мали крісла з високою спинкою, а гості, що розсаджувалися на табурети на лави, могли використовувати для опори спини стіни. Відомі, однак, і лавки зі спинками. Матеріалом для меблів слугувало дерево місцевих порід. Англійські меблі вирізнялися серед континентальних аналогів більш тонким і досконалим різьбленням; для сидіння, проте, як і на континенті, використовували незручні скрині. Столи мали як опору для кришки вертикальні різні щити, які часто прорізували у вигляді готичних вікон з переплатами. Обідні столи часто робилися розбірними у вигляді дошок, покладених на козли, що забезпечувало їм мобільність і компактність [26, с.140-141].

Асортимент фурнітури постійно розширювався. Описи майна купців показують, що вже в XIV ст. в їхніх помешканнях можна було знайти кофри та скрині, в яких зберігали одяг, книги, прикраси (харчі в скринях - явище пізнішої доби), ослінчики, лави (рідше індивідуальні стільці), козли, з яких монтували столи для прийому їжі, ліжка (від маленьких пересувних для дітей та служок до великих з пір'яними матрацами для господарів оселі). У багатших будинках можна зустріти також шафи для посуду; окрема шафа для одягу була ознакою багатства (пам'ятаємо про незначну кількість костюмів у середньовічній людині) та відповідно прикрашалася gobеленами та текстилем; теж стосується й повноцінного ліжка [11,с.83-84]. Шафи найчастіше робилися двох'ярусними з чотирма-вісьмома дверцятами, що часто нагадували поставлені одна на одну скрині. У широкому поясі між двома ярусами могли перебувати висувні шухляди. Шафи для посуду – буфети – часто поєднували зачинені шухляда з дверцятами та відкриті дощаті полиці для викладання парадного посуду [26,с.140-141]. Отже, істинним індикатором майнової потуги міщанина було саме столове начиння – бронзове, латунне, а особливо срібне: пляшки, пательні, ножі, ложки, чаші та кубки для пиття- з ручками та без, з кришками та без, з однією чи кількома ніжками;посудини для вмивання обличчя та рук, глечики для спільного вживання їжі. Навіть багаті міщани нечасто мали більше п'яти будь-яких з названих предметів. Придбання столового начиння вважалося гідною інвестицією, на якій не варто заощаджувати; звідси й часом зовсім екзотичні речі, як-от кубок, зроблений з кокосового плоду, відзначений в описі майна Х'ю ле Бевера з Лондона (1337) [28, с.199-200]. Сюди ж долучалися й скатертини.

Отже, пізньосередньовічний період у розвитку житлової архітектури англійських міст характеризувався наявністю численних інновацій в екстер'єрі будинків, їхньому плануванні та конструктивних особливостях. Однак їхнє поширення було нерівномірним в різних регіонах, а в деяких містах можна говорити навіть про інволюційний розвиток. Подібні зміни диктувалися не лише такими об'єктивними чинниками, як дефіцит земельних площ і економічні процеси, але й потягом бюргерства до більшої приватності, міркуваннями престижу та прагненням утвердити своє місце в соціальній ієрархії. Згадані процеси дістали свого логічного завершення вже в ранньомодерну добу. Перспективним напрямом подальшого дослідження видається аналіз суб'єктивного сприйняття житлових умов англійським бюргерством (іншими словами, "образу дому") - за дороговказами, віднайденими ще Л.Февром і Р.Мандру.

Джерела та література

1. Мандру Р. Франция раннего Нового времени, 1500-1640. Эссе по исторической психологии. - М.: Территория будущего, 2010. - 328 с.
2. Rees Jones S. Building domesticity in the city: English urban housing before the Black Death // *Medieval Domesticity: Home, Housing and Household in Medieval England*. Ed. by Maryanne Kowaleski and P.J.P. Goldberg. - Cambridge: Cambridge University Press, 2008. - PP. 66-91.
3. Dallaway J. Antiquities of Bristow in the middle centuries; including the topography by William Wyrcestre, and the life of William Canynges. - Bristol: Mirror Office, 1834. - 212 pp.
4. Salzman L.F. Building in England down to 1540: A Documentary History. - Oxford: Oxford University Press, 1952. - 637 pp.
5. Pantin W. A. Medieval English Town-House Plans // *Medieval Archaeology*. - Vol. 6-7 (1962-63) - PP. 202-239.
6. Schofield J., Vince A. Medieval Towns: The Archaeology of English Towns in their European Setting. - London: Equinox, 2005. - 335 pp.
7. Grenville J. Urban and rural houses and households in the late Middle Ages: a case study from Yorkshire // *Medieval Domesticity: Home, Housing and Household in Medieval England*. Ed. by Maryanne Kowaleski and P.J.P. Goldberg. - Cambridge: Cambridge University Press, 2008. - PP. 92-123.
8. Emery A. Greater Medieval Houses of England and Wales, 1300-1500. - Volume III: Southern England. - Cambridge: Cambridge University Press, 2006. - 727 pp.
9. Myers A.R. London in the Age of Chaucer. (Centers of Civilization Series. - Vol. 31.) - Norman: University of Oklahoma Press, 1988. - 236 pp.
10. Schofield J. London 1100-1600: The Archaeology of a Capital City. - Sheffield: Equinox, 2011. - 324 pp.
11. Laughton J. Life in a Late Medieval City: Chester 1275-1520. - Oxford: Oxbow Books, 2008. - 260 pp.
12. Barron C.M. London in the Later Middle Ages: Government and People 1200-1500. - Oxford: OUP, 2004. - 472 pp.
13. Steane J. The Archaeology of Medieval England and Wales. (Routledge Library Editions: Archaeology. - Volume 47.) - London and New York: Routledge and New York, 2015. - 611 pp.
14. Egan G. The Medieval Household: Daily Living c. 1150-1450. (Medieval Finds from Excavations in London: 6.) - Woodbridge: The Boydell Press in association with The Museum of London, 2010. - 342 pp.
15. Ottaway P. Archaeology in British Towns: from the Emperor Claudius to the Black Death. - London: Routledge, 1992. - 241 pp.
16. Drury P.J. The production of brick and tile in medieval England // Council for British Archeology Research Reports. - No. 40: Medieval Industry. Ed. by D.W.Crossley. - London: Council for British Archaeology, 1981. - PP. 126-142.
17. Mortimer I. The Time Traveler's Guide to Medieval England: A Handbook for Visitors to the Fourteenth Century. London: Touchstone, 2009. - 352 pp.
18. Hanawalt B. Growing Up in Medieval London: the experience of childhood in history. - Oxford: OUP, 1993. - 232 pp.
19. Gilchrist R. Medieval Life: Archaeology and the Life Course. - Woodbridge: The Boydell Press, 2012. - 336 pp.
20. Clark H. The Archaeology of Medieval England. - London: British Museum Publications, 1984. - 224 pp.
21. Platt C. Medieval Southampton: Port and Trading Community, A.D. 1000 - 1600. - London: Routledge, 1973. - 309 pp.
22. Dyer C. Making a Living in the Middle Ages: The People of Britain, 850-1520. - New Haven and London: Yale University Press, 2002. - 403 pp.
23. Milne G. Waterfront archaeology and vernacular architecture: a London study // Council for British Archaeology Research Reports. - No. 74: Waterfront archaeology: Proceedings of the third international conference on waterfront archaeology held at Bristol 23-26 September 1988. Edited by G. L. Good, R. H. Jones and M. W. Ponsford. - London: Council for British Archaeology, 1991. - PP. 116-120.
24. Wood M. The English Mediaeval House. London: Ferndale Editions, 1965. - 448 pp.
25. Britnell R. York under the Yorkists // *Daily Life in the Late Middle Ages*. - Stroud: Sutton Publishing, 1998. - PP. 175-194.
26. London Assize of Nuisance, 1301-1431: A Calendar. Ed. by Helena M Chew and William Kellaway. - London: Public Record Office, 1973. - PP. IX-XXXIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.british-history.ac.uk/london-record-soc/vol10/ix-xxxiv> [перевірено 10.04.2017].
27. Матюнина Д.С. История интерьера. - М: "Академический Проект"; Культура, 2008. - 581 с.
28. Memorials of London and London Life in the XIIIth, XIVth, and XVth Centuries. Edited by Henry Thomas Riley. - London: Longmans, Green and Co., 1868. - 707 pp.

Cherednichenko O. Housing conditions in English towns and cities in the 14-15th centuries

This paper deals with housing in late medieval English towns and cities. The author attempts to research certain aspects of building, planning, embellishment of these houses through the lenses of social history. The author argues that in whole there was a significant progress, aesthetic (more effort was put in the embellishment of the house) as well as technological (new building materials and architectural elements), in the innovative development of urban architecture. The findings suggest that the evolution of housing was related to the topographical (lack of areas available for construction), economical (wealth of the townsmen), social (striving to preserve the existing social structures) and ideological (development of private life) factors.

Key words: housing, architecture, towns and cities, urban history, late medieval England.